

Opcat-inspektion av Tullverket (kontrollplats Lernacken, Malmö) den 25–27 oktober 2023

Inspektionen i korthet: Inspektionen inriktades på frihetsberövades situation vid kontrollplats Lernacken. Parallellt genomfördes en inspektion vid tullkriminalavdelningen och kontrollavdelningen, enheterna syd, i Malmö.

Tullverket kunde inför inspektionen inte ta fram alla uppgifter och handlingar som JO begärt. JO uttalar att det är oacceptabelt.

Vidare konstaterar JO att det saknas närmare föreskrifter för verkställigheten av förvarstaganden hos Tullverket, vilket är otillfredsställande. Mot den bakgrunden finner JO anledning att väcka frågan om en författningsreglering av dessa förhållanden. I avvaktan på en rättslig reglering behöver Tullverket se över hur personer som är frihetsberövade och tas i förvar hos myndigheten ska tas omhand.

I övrigt uttalar sig JO om frågor rörande bl.a. säkerheten i förvaringsrummen, information om rättigheter samt de intagnas tillgång till hälso- och sjukvård och tillsyn.

Inspektionens genomförande och syfte

Den 25–27 oktober 2023 genomförde JO Per Lennerbrant en föranmäld Opcat-inspektion av Tullverket, tullkriminalavdelningen och kontrollavdelningen, enheterna syd, Malmö. Vid inspektionen deltog även byråchefen Sara Johannesson, rättssakkunniga Mattias Karlsson och juristen Johanna Fransson (protokollförare). Inspektionen avsåg frihetsberövades situation vid kontrollplats Lernacken.

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Tullverket har inte tidigare inspekterats av JO inom ramen för Opcat-uppdraget.

Inspektionen inleddes med ett möte i Tullverkets lokaler på Emblas gränd 2 i Malmö där representanter för Tullverket presenterade verksamheten. Vid mötet deltog chefen för kontrollavdelningen AA, chefen för tullkriminalenheten syd BB, chefen för underrättelseenheten syd CC, chefen för kontrollenheten syd DD, de två biträdande cheferna för kontrollenheten syd EE och FF samt enhetschefen vid rättsavdelningen GG och juristen vid rättsavdelningen HH.

Under inspektionens första dag förevisades delar av Tullverkets lokaler i Lernacken som också fotograferades. JO och hans medarbetare samtalade med fyra anställda och två gripna personer. Vidare gjordes en översiktlig granskning av dokumentationen som rörde de två gripna.

Inspektionen avslutades med ett möte där företrädare för Tullverket gavs möjlighet att kommentera en del iakttagelser som JO och hans medarbetare hade gjort vid inspektionen. Samtliga från Tullverket som närvarade vid det inledande mötet deltog även i det avslutande mötet.

Opcat-inspektionen genomfördes parallellt med ytterligare en inspektion av Tullverket, som avsåg verkets fysiska tullkontroller och brottsutredningar. Ett särskilt protokoll över den inspektionen finns i JO:s ärende dnr 7626-2023. Några frågor som uppmärksammades vid Opcat-inspektionen behandlas under en egen rubrik i det protokollet.

Uttalanden av JO Per Lennerbrant med anledning av inspektionen

I anslutning till protokollet finns uttalanden av JO Per Lennerbrant.

Iakttagelser vid inspektionen

Vid inspektionen gjorde JO och hans medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

Tullverkets förvaringsrum

I Tullverkets lokaler vid kontrollplatsen Lernacken finns förvaringsrum. Om dörren till rummet är låst benämns det väntarrest. Vid inledningen av JO:s inspektion var två personer gripna och placerade i förvaringsrummen.

Reglering av användning av förvaringsrum (s.k. väntarrest)

Inför inspektionen begärde JO att få ta del av eventuella rutin- och styrdokument för användningen av väntarrest. JO fick del av en intern regel om inlåsning av frihetsberövade personer i väntarrest (STY 2017-278, nedan benämnd Tullverkets interna regel). I denna finns bestämmelser om bl.a. vad som avses med väntarrest, hur en väntarrest ska utformas, när en person får placeras i väntarrest, vad som ska göras inför inlåsning av någon i väntarrest, hur tillsynen ska utföras och om dokumentation.

Tullverket lämnade följande information om den interna regeln om inlåsning av frihetsberövade personer i väntarrest. Tullverket tog fram den interna regeln år 2017. I den hänvisas till de bestämmelser om väntarrest som fanns i Polis-

myndighetens numera upphävda föreskrifter om polisarrest (FAP 915-1). När Tullverket uppmärksammade att Polismyndighetens föreskrifter hade upphört att gälla tog myndigheten kontakt med Polismyndigheten och Kriminalvården för att höra hur de hanterar tillfällig förvaring av frihetsberövade. Tullverket fick veta att myndigheterna hade gjort framställningar till regeringen om att det skulle införas undantag från kraven på förvaringsrums utformning och utrustning i förordningen om utformningen av häkten och polisarrest vid tillfällig förvaring av intagna. Tullverket yttrade sig till Regeringskansliet under arbetet med de förordningsändringarna och påpekade att även Tullverket är i behov av en reglering av användningen och utformningen av förvaringsrum.

När det blev klart att det inte skulle föreslås någon reglering för Tullverkets förvaringsrum har myndigheten fortsatt arbetet med att ta fram nya interna styrdokument avseende förvarstagande. Det finns dock svårigheter med att reglera detta bl.a. eftersom det inte finns några bemyndiganden för Tullverket att meddela föreskrifter. Ett utkast till en ny intern reglering har tagits fram men var vid tidpunkten för inspektionen inte färdigställd och beslutad.

Dokumentation av användning av förvaringsrum

Inför inspektionen hade JO också begärt att Tullverket skulle lämna uppgifter om bl.a. hur många personer som tagits in i väntarresterna vid kontrollplats Lernacken från den 1 januari 2023 till den 15 september 2023 samt om genomsnittlig och längsta tid som en frihetsberövad kan vara placerad i en väntarrest. JO hade vidare begärt att ta del av incidentrapporter hänförliga till frihetsberövade personer eller väntarresterna vid Lernacken.

Vid de kontakter som JO därefter hade med företrädare för Tullverket kom det fram att det skulle krävas en omfattande manuell sökning för att ta fram de uppgifter som JO efterfrågat. Tullverket meddelade att en sådan sökning inte var praktiskt möjlig att genomföra före inspektionen.

Vid det inledande mötet uppgav ledningen att myndighetens digitala ärendehanteringssystem för brottsutredning (BUS) är relativt nytt och att fokus har legat på att koppla ihop systemet med övriga brottsbekämpande myndigheters datasystem. För närvarande är sökbarheten i systemet begränsat och det har därför inte varit möjligt att söka på det sätt som hade behövts för att ta fram de uppgifter som JO inledningsvis begärt.

Vid den *avslutande genomgången* framhöll Tullverkets företrädare att ärendehanteringssystemet kan behöva ses över.

Bemannning och personalens kompetens

Det är framför allt kontrollenhetens personal som bemannar kontrollplatsen i Lernacken. Tullkriminalenhetens personal besöker mer sällan Lernacken.

Enligt företrädarna för Tullverket är det många personer som är intresserade av att arbeta för Tullverket. Det är framför allt unga personer som söker sitt första

arbete som är intresserade av kontrollenheten. När en person blivit anställd som tullaspirant vid kontrollenheten genomgår personen en grundutbildning under vilken denne erhåller aspirantlön. Lönenivån avhåller troligtvis mer yrkeserfarna personer från att söka tjänsterna.

Personal vid kontrollenheten berättade att deras anställning hade inletts med en grundutbildning under 16 månader där teori och praktik varvades. Utbildningen omfattade bl.a. lagstiftning kring frihetsberövade och bemötandefrågor. Personal uppgav vidare att den interna personalomsättningen är ganska stor och att det är vanligt att anställda på kontrollenheten rekryteras till tullkriminal- och underrättelseenheten.

Den fysiska miljön

I Tullverkets interna regel framgår i punkten 5 hur en väntarrest ska vara utformad, bl.a. anges att det i väntarresten ska finnas fungerande takljus och en bänk eller stol som ska vara fastmonterad i golvet samt att om det finns fönster ska dessa vara låsbara.

I Tullverkets lokaler i Lernacken finns ett mindre utrymme där kontroller av fordon genomförs och ett större garageliknande utrymme där fordon som tagits i beslag kan förvaras.

I anslutning till garageutrymmet finns en korridor med tre förvaringsrum. Golvytan i de tre förvaringsrummen uppmättes av JO:s medarbetare till 3,5, 4 respektive 4,2 kvadratmeter exklusive toalettutrymme. Takhöjden är 2,4 meter. Rummen saknar fönster och signalsystem för att påkalla personals uppmärksamhet. Samtliga rum är utrustade med en lampa i taket och en väggfast bänk. I dörrarna finns titthål för tillsyn.

Dörrarna till rummen är larmade och på samtliga tre dörrar finns en dekal med texten ”Dörren är olåst This door is unlocked”. Dekalen är placerad på den sida av dörren som vetter mot korridoren.

Det finns toaletter i två av rummen. Toalettdörrarna är låsta. När en toalett ska användas behöver personalen låsa upp dörren. Toaletterna spolats utifrån av personalen. I det tredje rummet finns en s.k. tulltoalett. Även dörren till den toaletten är låst och personal berättade att den inte används för toalettbesök. En person som är placerad i förvaringsrummet med tulltoaletten får vid behov tas till en annan toalett. Om personal misstänker att en person transporterar narkotika i kroppen tas personen till sjukhus för röntgen efter att en åklagare beslutat om kroppsbesiktning.

I mitten av korridoren med förvaringsrummen finns en passage som leder till personalutrymmen.

Förutom de tre förvaringsrummen som kan låsas finns även två liknande rum som inte går att låsa. De betraktas därför aldrig som väntarrest. Rummen är belägna vid det utrymme där tullkontroller av fordon genomförs. De är

utrustade med väggfasta bänkar. Det ena rummet har fönster som vetter inåt lokalen medan det andra rummet saknar fönster.

Placering i ett förvaringsrum

I Tullverkets interna regel anges bl.a. följande om användningen av väntarrest. Med frihetsberövad menas en misstänkt personen som har gripits, anhållits eller häktats (p. 1). En frihetsberövad person får placeras i väntarrest i väntan på förhör, under pågående förhör, i väntan på beslut av allmän åklagare eller förundersökningsledare och i väntan på transport eller frisläppande efter beslut av förundersökningsledare. Förvaring av en frihetsberövad person i en sådan arrest ska vara för en kortare tid och ske restriktivt. Skäl till inlåsning kan vara att den frihetsberövade personen är flyktbenägen eller kan skada sig själv eller någon annan person. Den som är gripen ska inte tas i förvar i väntarrest om det inte är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med gripandet eller till ordning eller säkerhet. Vid ett anhållningsbeslut av en allmän åklagare ska den frihetsberövade personen flyttas till en anhållningsarrest hos polisen (p. 6).

Inför en inlåsning ska den frihetsberövade personen skyddsvisiteras och tillfrågas om sitt hälsotillstånd. Vidare ska en del föremål omhändertas t.ex. livrem, slips och scarf (p. 7). Ett arrestantblad ska föras över inlåsningen (p. 11). En person som inte är frihetsberövad får inte låsas in i en väntarrest. Dessa personer ska oavsett om de är misstänkta eller vittnen placeras i ett väntrum som inte är låst eller en väntarrest med olåst dörr (p. 8).

I samtal med personal kom följande fram om hur de tre låsbara förvaringsrummen i Lernacken används. I rummen placeras såväl personer som är misstänkta för brott och gripna som resenärer vars fordon ska undersökas närmare i lokalerna. Barn tas aldrig in i ett förvaringsrum. En person misstänkt för brott som är påverkad av t.ex. alkohol får nyktra till i förvaringsrummet innan förhör genomförs. Om en person är högggradigt berusad tillkallas ambulans. Om fler än tre personer behöver hållas kvar kan de sitta i korridoren utanför förvaringsrummen.

Innan en person placeras i rummet måste han eller hon lämna ifrån sig bl.a. innehållet i sina fickor, inkl. mobiltelefon. Föremålen lämnas på en bänk utanför rummet. Om personal misstänker att en person bär med sig något som kan tas i beslag på grund av brott görs en kroppsvisitation eller en ytlig kroppsbesiktning inne i förvaringsrummet. Män undersöker alltid män och kvinnor undersöker kvinnor.

I samtal med personal kom det fram att dörren till ett förvaringsrum oftast är stängd men inte låst när en person befinner sig där. Flera i personalen uppgav att ett förvaringsrum låses endast om en gripen person är våldsam eller rymningsbenägen. Det lämnades dock olika uppgifter om hur ofta personalen låser en dörr. Uppgifterna varierade mellan att dörren är låst när en gripen person befinner sig i rummet, att inlåsning sker vid en handfull tillfällen per år och att någon av dörrarna endast hade varit låst två gånger de senaste åren. När

dörren är låst betraktas rummet som en väntarrest och rutinerna i Tullverkets interna regel ska då tillämpas. Det finns ingen skriftlig rutin om hur det ska gå till när en person sätts i ett förvaringsrum, om dörren inte låses. Att dörren låsts och förvaringsrummet alltså använts som en väntarrest ska dokumenteras på blanketten tvångsmedelsredovisning.

En del anställda informerar i förekommande fall en person som är placerad i ett förvaringsrum om att dörren är olåst medan andra inte gör det. Enligt personalen brukar de som placeras i rummet få information om att de ska knacka på dörren för att få kontakt. Om en person inte kan kommunicera på svenska eller något annat språk som de anställda behärskar används ”teckenspråk” för att visa att han eller hon ska knacka för att få kontakt med personalen. När det finns personer i förvaringsrummen befinner sig personalen antingen i garaget, personalutrymmet eller korridoren utanför rummen. Normalt ska det dock finnas en tullkontrollant i korridoren. Om dörren öppnas inifrån ljuder larmet. En anställd berättade att det kan vara svårt att höra om någon knackar när personalen befinner sig i garaget. Personal uppgav att de två personer som var placerade i förvaringsrummen under inspektionen inte hade varit inlåsta men att dörrarna till deras rum varit stängda.

När en person anhålls kontaktar personalen inre befäl eller vakthavande befäl som befinner sig i Tullverkets lokaler på Emblas gränd i Malmö. De har i uppgift att ta kontakt med polisen för att efterfråga en plats i en polisarrest. Ofta finns det plats i arresten i Malmö men ibland måste transport ske till en arrest längre bort. Det är alltid Tullverket som ansvarar för transporten.

Av dokumentationen för de två personer som var placerade i förvaringsrummen under inspektionens första dag framgår att de stoppades för en tullkontroll kl. 05.15 och i samband därmed fördes till Tullverkets lokaler i Lernacken. De greps kl. 07.18. Av dokumentationen framgår inte tidpunkt för när de togs in i förvaringsrummen. Den ena personen förhöordes i enlighet med 24 kap. 8 § rättegångsbalken (RB) kl. 10:12 och anhölls kl. 11:35. Den andra personen förhöordes kl. 10:53 och anhölls kl. 11:33. Vidare framgår att de belades med fängsel kl. 12:50 respektive kl. 12:53. Som skäl för användningen av fängsel angavs säkerhetsskäl vid förflyttning eller transport.

I samtal med de gripna personerna kom det fram att de i samband med placering i förvaringsrummet hade blivit visiterade och att de fått klä av sig nakna. Deras uppfattning var att de var inlåsta i rummen. De hade inte fått information hur de skulle göra för att påkalla uppmärksamhet. En av dem berättade att han knackat flera gånger på dörren utan att få gehör och att det tagit ca 20 minuter innan någon kom. Det var först vid förhöret som de fick tillgång till tolk.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav Tullverkets företrädare att mot bakgrund av de iakttagelser som JO gjort under inspektionen behöver Tullverket arbeta mer med att stärka informationen kring att förvaringsrummen

inte är låsta. Det har tidigare funnits en signalanordning för att påkalla uppmärksamhet i varje förvaringsrum och detta kan behöva ses över.

Information om rättigheter

Personal uppgav att en gripna person får ett informationsblad om vilka rättigheter personen har. Informationsbladet innehåller information om de rättigheter som en misstänkt för brott har och finns tillgängligt översatt till flera språk. Bladet lämnas till personen i samband med gripandet eller senare. Att det har gjorts ska dokumenteras. En gripna person som är under 18 år får samma informationsblad. Informationen ges inte muntligt. Det saknas skriftliga rutiner för informationsgivningen.

Av dokumentationen som rör de två personerna som JO och hans medarbetare samtalade med framgår att de fick informationsbladet i samband med gripandet kl. 07.18.

De två gripna personerna uppgav att de fått information om sina rättigheter genom ett informationsblad som var översatt till ett språk som de förstod. En av dem uppgav att han fått bladet någon eller några timmar efter att han placerats i ett av de tre förvaringsrummen. Ingen av dem hade under den tid de varit placerade i förvaringsrummen erbjudits mat eller vatten.

Tillsyn och personalens bemötande

Av Tullverkets interna regel framgår att tillsyn ska ske var 15:e minut. Ständig tillsyn ska ske om personen visar tecken på psykisk ohälsa eller oro, om det finns risk att personen kan skada sig själv eller om personen lider av en allvarlig sjukdom som kan ge hastigt insjuknande. Tillsynen ska dokumenteras i ett tillsynsblad (p. 12).

I samtal med personal kom det fram att om dörren behöver låsas betraktas rummet som en väntarrest och den interna regeln om tillsyn ska tillämpas. Som huvudregel genomförs då tillsynen med ett 15-minuters intervall och den ska dokumenteras i ett tillsynsblad. All personal som tillhör en kontrollgrupp är behöriga att fatta beslut om tätare tillsynsintervall. Det fattas inget skriftligt beslut om ändringen. Aktuellt intervall framgår av tillsynsbladet.

Personal uppgav vidare att tillsyn genomförs även om dörren är stängd men olåst. Det finns inga rutiner för tillsyn i de situationerna. En sådan tillsyn dokumenteras inte och det varierar hur ofta den sker.

Oavsett om dörren är låst utförs tillsynen genom att personal öppnar dörren eller tittar genom titthålet.

En av de gripna uppgav att personalen inte öppnade dörren för att titta till honom men att de eventuellt kan ha observerat honom genom titthålet. Den andra personen berättade att personal vid två till tre tillfällen under den tid han var placerad i rummet öppnade dörren för att titta till honom. Båda uppgav att de hade behandlats på ett korrekt sätt av Tullverkets personal.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav Tullverkets företrädare att tillsynsbladet scannas in i Tullverkets ärendehanteringssystem och läggs i ärendet.

Tillgång till hälso- och sjukvård

Av punkten 7 i Tullverkets interna regel framgår att innan inläsning ska personen tillfrågas om sitt hälsotillstånd och om han eller hon har någon föreskriven medicin. En person som har föreskrivits viss medicin ska få tillgång till den enligt förskrivningen.

I samtal med personal kom det fram att hälsokontrollen av en gripen person ofta görs efter förhöret som hålls enligt 24 kap. 8 § RB. Frågorna ställs för att polisen begär att få uppgifter om den gripnes hälsotillstånd när personen förs över till en polisarrest. JO frågade om personalen inför att en person sätts in i ett förvaringsrum gör en bedömning om det föreligger risk för suicid. En anställd uppgav att personalen i de fall en person uttrycker suicidtankar eller har mycket ångest sitter tillsammans med denne och samtalar. Vidare uppgav personal att det inte finns några särskilda avtal mellan Tullverket och hälso- och sjukvården. Om en person som är placerad i ett förvaringsrum blir allvarligt sjuk tillkallas ambulans.

I samtal med de två gripna personerna kom det fram att frågor om hälsotillstånd och eventuellt behov av vård eller läkare hade ställts i samband med förhöret.

Uttalanden av JO Per Lennerbrant

De tulltjänstemän som jag och mina medarbetade samtalade med var tillmötesgående och gav en utförlig bild av verksamheten. Det gav en värdefull kunskap om förhållandena vid Lernacken.

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Inledande kommentarer

Vad jag avsett att granska är Tullverkets behandling av frihetsberövade personer vid kontrollplats Lernacken. Inspektionen inriktades på situationen för de personer som tas i förvar.

Tullverket har i sin brottsbekämpande verksamhet befogenhet att i vissa fall ta en person i förvar. Det gäller en misstänkt som är skyldig att stanna kvar för förhör om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ingripandet, ordning eller säkerhet och en person som är gripen eller anhållen (se 19, 20, och 21 § lagen om straff för smuggling och 23 kap. 9 §, 24 kap. 7 och 22 §§ RB).

Vid inspektionen kom det fram att förvaringsrummen ofta inte är låsta men att dörren är stängd och att ett larm tjuvar om dörren öppnas. De som placeras i rummen har många gånger inte vetskap om att dörren är olåst. Med beaktande av de ändamål som bär upp Opcat-protokollet ska de personer som på detta sätt tas in i ett förvaringsrum anses som frihetsberövade och tagna i förvar, oavsett om dörren är låst.

Jag kommer att i ett särskilt ärende granska det förhållandet att resenärer som tas ut för tullkontroll med stöd av inregränslagen i vissa fall hålls kvar i ett förvaringsrum (se dnr 7626-2023). Dessa situationer omfattas inte av mina uttalanden nedan. Det gör inte heller de fall då en person, utan att vara misstänkt för brott, hålls kvar för förhör eller för att genomgå en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning.

En reglering för verkställigheten av förvarstaganden behövs hos Tullverket

Bestämmelser om verkställighet av vissa tillfälliga frihetsberövanden finns i häkteslagen och häktesförordningen. I Tullverkets verksamhet gäller bestämmelserna den som är gripen eller anhållen men inte en misstänkt som är skyldig att stanna kvar för förhör (se 1 kap. 2 och 3 §§ häkteslagen).

För häkten och polisarrester finns kompletterande föreskrifter om hur förvaringsrum ska utformas och utrustas. Avsikten är att förhindra att intagna placeras i undermåliga rum. I grunden handlar det om att genom ett tydligt regelverk se till att de intagna bemöts med respekt för sitt människovärde och att verkställigheten utformas så att de negativa följderna av frihetsberövandet motverkas.

Några motsvarande föreskrifter finns dock inte för Tullverkets verksamhet. Tullverket har inte heller fått något bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter om verkställigheten enligt häkteslagen och häktesförordningen.

Bristen på föreskrifter om verkställigheten av förvarstaganden hos Tullverket är otillfredsställande. Mot denna bakgrund får jag, med stöd av 13 § lagen med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO), väcka fråga om en författningsreglering av dessa förhållanden. Jag överlämnar därför en kopia av detta protokoll till regeringen.

I avvaktan på att en reglering finns på plats behöver Tullverket se över hur personer som är frihetsberövade och tas i förvar hos myndigheten ska tas omhand. I det arbetet behöver Tullverket särskilt beakta de uttalanden jag gör i detta protokoll.

I det här sammanhanget vill jag också peka på att det hos Polismyndigheten finns särskilt utpekade befäl (stationsbefäl) som har ansvar för förvaringslokalen och de personer som är intagna där. I samband med att en person tas in i arresten ansvarar stationsbefälet bl.a. för att pröva om omhändertagandet ska bestå och att det görs en säkerhetsbedömning. Bedömningen läggs till grund för bl.a. ett beslut om huruvida personen ska låsas in i en arrestcell och med vilken frekvens den intagne ska ses till. Vidare är det befälet som fattar beslut om en eventuell förändring av tillsynsfrekvensen, kan tillkalla läkare eller försätta omhändertagna på fri fot. Jag har flera gånger påtalat vikten av att polisbefälet håller sig informerad om situationen i arresten (se t.ex. dnr O 21-2021).

Enligt vad som kom fram vid inspektionen finns inte någon särskild funktion motsvarande ett stationsbefäl hos Tullverket. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv och för den frihetsberövades säkerhet är den organisation som finns hos Polismyndigheten värdefull. Jag efterlyser en motsvarande ordning hos Tullverket.

Signalanordning saknas i förvaringsrummen

Vid inspektionen kom det fram att intagna kan ha svårigheter att påkalla personalens uppmärksamhet och att det i förvaringsrummen saknas signalanordningar för detta ändamål. För den intagnes säkerhet är det av avgörande betydelse att han eller hon kan påkalla personalens uppmärksamhet.

När det gäller häkten och polisarrester måste alla förvaringsrum ha ett signalsystem för att påkalla uppmärksamhet (se 3 § andra stycket andra meningen förordningen om utformningen av häkten och polisarrester). Inte ens s.k. väntrum får avvika från det kravet (se 5 a §). JO har uttalat att Polismyndigheten borde avstå från att placera personer i en väntarrest som inte har signalanordning om de inte vistas tillsammans med personal eller med öppen dörr (se JO:s protokoll i dnr 6465-2017).

Det är mycket otillfredsställande att Tullverkets förvaringsrum saknar signalanordning. Tullverket behöver snarast se över hur denna brist ska åtgärdas.

Information om rättigheter

Europarådets kommitté mot tortyr, CPT, uttalande efter sitt besök i Sverige 2009 att åtgärder borde vidtas för att säkerställa att alla personer som grips av polis – av vilken anledning det än må vara – informeras om sina rättigheter i samband med frihetsberövandet dvs. från den stund de är skyldiga att stanna kvar hos polisen (se CPT/Inf [2009] 34).

Information ska lämnas om de processuella rättigheter som gäller vid misstanke om brott samt om verkställigheten och behandlingen av intagna (se t.ex. JO 2014/15 s. 104, dnr 2572-2013, med där gjorda hänvisningar).

Vid inspektionen kom det fram att den enda information som lämnas är att gripna personer får ett informationsblad om processuella rättigheter vid misstanke om brott. Förutom det finns inga rutiner om information. Jag vill framhålla att information om processuella rättigheter ska lämnas till alla som är skäligen misstänkta för brott (se 12 § förundersökningskungörelsen).

Vidare ska den som tas i förvar få information om sin rätt att underrätta en närstående och om hälso- och sjukvård. Därutöver bör nödvändig praktisk information lämnas om t.ex. toalettbesök, mathållning, dricksvatten och säkerheten i lokalerna. Utländska medborgare ska även få information om sin rätt att underrätta sitt hemlands konsulat och att vidarebefordra meddelanden till konsulatet. Tullverket bör snarast se till att det tas fram tydliga skriftliga rutiner om informationsgivningen.

Tillgång till hälso- och sjukvård och tillsyn

En intagen som behöver hälso- och sjukvård ska undersökas av en läkare. Läkare ska också tillkallas om en intagen begär det och det inte är uppenbart att en sådan undersökning inte behövs. Om en intagen inte kan undersökas eller behandlas på ett lämpligt sätt i förvaringslokalen ska den allmänna sjukvården anlitas. Om det behövs ska den intagne föras till sjukhus. Vidare ska varje förvaringslokal ha tillgång till legitimerad läkare och personal med lämplig sjukvårdsutbildning. (Se 5 kap. 1 § häkteslagen och 15 § häktesförordningen.)

Polismyndigheten har för sin verksamhet meddelat kompletterande föreskrifter om hälso- och sjukvård, bl.a. föreskrifter om att en intagen, i anslutning till att han eller hon tas in i förvaringslokalen, ska tillfrågas om sitt hälsotillstånd och om han eller hon har någon medicin förskrivit (se 6 kap. 1 § PMFS 2015:7, FAP 102-1).

Tullverket har inte tillgång till sjukvårdspersonal utan är hänvisade till att vid behov kontakta den allmänna sjukvården. Enligt Tullverkets interna regel ska frihetsberövade som ska låsas in i ett förvaringsrum tillfrågas om sitt hälso-

tillstånd och om han eller hon har någon föreskriven medicin före insättningen. En person som har föreskrivits viss medicin ska få tillgång till den enligt förskrivningen. Vid samtalen med personal och intagna kom det dock fram att den rutinen inte verkar följas. Frågor om hälsotillstånd ställs i stället först i samband med anhållningsförhöret. Det görs inte för att tullpersonalen ska få information om hälsotillståndet utan för att polisen begär att få sådana uppgifter när personen förs över till en polisarrest. När det gäller intagna som placeras i ett förvaringsrum som inte är låst, finns inga skriftliga rutiner om att frågor ska ställas om den intagnes hälsotillstånd före insättning.

En intagen i Tullverkets förvaringsrum befinner sig i en utsatt situation och det kan få långtgående negativa konsekvenser om tullpersonalen inte har kännedom om den intagnes hälsotillstånd. För att tillgodose den intagnes säkerhet måste frågor om hälsotillståndet och om han eller hon har någon medicin föreskriven ställas före en placering i ett förvaringsrum.

Vidare är tillsynen av grundläggande betydelse för de intagnas säkerhet, bl.a. för att uppmärksamma om den intagnes hälsotillstånd är sådant att det finns anledning att tillkalla läkare och det är därför mycket viktigt att den utförs på ett sätt och med en frekvens som är anpassade efter omständigheterna i det enskilda fallet. I detta sammanhang vill jag också peka på riskerna med att placera en höggradigt berusad person i ett litet utrymme.

Vid inspektionen kom det fram att Tullverket har rutiner för tillsyn i de fall det beslutas om att dörren till ett förvaringsrum ska låsas. I övrigt genomförs endast sporadisk tillsyn av intagna och det finns inte några rutiner för denna tillsyn. Det riskerar att leda till en godtycklig tillsyn och till att frihetsberövade utsätts för risker av olika slag.

Mot den bakgrunden anser jag att Tullverket snarast bör ta fram skriftliga rutiner för hälsosamtal inklusive frågor om eventuell föreskriven medicin och rutiner för tillsyn av en person som tagits i förvar. Rutinerna ska gälla oavsett om dörren till förvaringsrummet är låst eller olåst. Myndigheten måste också säkerställa att rutinerna är kända och att personalen tillämpar dem på ett korrekt sätt. Vidare behöver Tullverket se till att varje förvaringslokal har tillgång till legitimerad läkare och personal med lämplig sjukvårdsutbildning i enlighet med häktesförordningen. Tullverket har uppgett att de arbetar med en ny intern reglering. Det är angeläget att det arbetet slutförs och att det därvid beaktas vad jag nu uttalat.

Ärendehanteringssystemet

Vid inspektionen kom det fram att sökbarheten i Tullverkets ärendehanteringssystem för brottsutredningar är begränsad. Detta medförde att Tullverket inte kunde ta fram alla uppgifter och handlingar som JO hade begärt. Jag uttalar mig närmare om detta i ärendet med dnr 7626-2023. Det finns dock skäl att här nämna att jag ser det som oacceptabelt att Tullverket inom ramen för Opcat-

inspektionen i princip inte kunde lämna några uppgifter eller handlingar kopplade till personer som hållits i förvar i förvaringsrum.

2024-02-21

Per Lennerbrant